

ĒNAS ASPEKTI SENO BALTU KULTŪRĀ

Persona un Ēna – pretstatu pāris. Slēpšanās un atklāšanās.

Saskaņā ar Jungu cilvēka psihiskā attīstība jeb individuācija ir psihes bāzisks dotums, impulss, kas sākotnēji nosaka diferenciaciju un sevis atdalīšanu no apkārtējās pasaules. Lai iegūtu arvien apzinātāku sevis paša unikalitātes izjūtu, cilvēkam nepieciešama pastāvīga salīdzināšana starp *Es* un *ne-Es*. Šajā procesā atklājas paradoksi, pretstatu pāri – augša/apakša, turp/atpakaļ, vīrišķais/sievišķais, skaisti/neglīti, utt. Indivīds tiecas identificēties ar vienu no pāra pusēm, cenšoties turēties tālāk no otras. *Es* un *Cits* sāk funkcionēt kā pretstatu pāris, un opozīcijā Personai veidojas **Ēna**. Ja Persona nodrošina mijiedarbību starp indivīdu un sabiedrību, veidojot cilvēka sociālo identitāti, tad savukārt Ēna ir personības nepieņemtie un noraidītie aspekti, kas bezapziņā veido kompensatoru struktūru attiecībā pret Personu un Ego ideālu.

Ēna visbiežāk ir amorāla vai vismaz ar sliktu reputāciju, proti, satur tās īpašības, kas ir pretrunā ar dotās sabiedrības normām. Taču tā satur ne tikai viennozīmīgi *sliktas* lietas, bet gan pretstatu attiecībā pret doto atskaites sistēmu. Tā ir seja, kuru cilvēks nekad nerādītu apkārtējai pasaulei, kuru pats nevēlas atzīt. Ēna sastāv no visiem tiem mūsu būtības aspektiem, kas liktu mums just diskomfortu pašiem no sevis, taču tā nav sinonīmiska *ļauņumam*, kaut arī var saturēt elementus, kurus Ego un pastāvošā kultūra vērtē kā ļaunus. Mefistofelis Gētes “Faustā” ir klasisks Ēnas figūras piemērs. Fausts bija kļuvis par garlaicīgu intelektuāli, kas visu bija redzējis, izlasījis visas gudrās grāmatas, bet bija zaudējis dzīves prieku. Pateicoties Mefistofelim, viņš varēja iepazīties ar savām līdz šim neapzinātajām funkcijām – sajūtām, emocijām.

Savas individuācijas sākumā Ego nezina šo savu “otru pusi”, un tā neapzināti tiek projicēta uz citiem cilvēkiem. Ja psihes kāda daļa tiek projicēta uz ārpusi, tad cilvēks uzskata, ka tā piemīt šīs projekcijas nesējam, un ar pašu tam nav nekāda sakara. Projekcijas mehānisms ir neapzināts, un projicēts tiek tikai bezapziņas saturs. Ja cilvēks izvairās no savas Ēnas, viņa dzīve var kļūt it kā pareiza, bet ne pilnīga, un jo vairāk Ēna tiek noliegta, jo skaļāk tā klauvē pie apziņas durvīm.

Ēnas aspekti seno baltu kultūrā. Latviešu mitoloģija

Jebkura tauta savā attīstības procesā veido tādu vai citādu nacionālo identitāti. Latviešu tautai šie meklējumi ir vainagojušies ar valsts izveidošanu, atjaunošanu un turpinās arī mūsdienu globalizācijas laikmetā. Ja indivīda līmenī identitāte ir saistīta ar Ego un Personu, tad no Junga analītiskās perspektīvas nacionālā identitāte ir saistīta ar kolektīvās apziņas lauku. Tas, kas tai neatbilst, paliek kultūras līmeņa Ēnā. Katrai kultūrai raksturīgos objektus atpazīt var palīdzēt konkrētās mitoloģijas pētījumi jeb kultūras arheoloģija.

Kopš seniem laikiem mūsu tālie senči, pateicoties projekciju mehānismam, ir radījuši mītus. Mītu personāži ir saistīti ar arhetipiskiem tēliem, kas nāk no psihes dziļēm un ir līdzīgi visai cilvēcei. Zināmas atšķirības nosaka ģeogrāfiskais, vēsturiskais un kultūras aspekts.

Latvijas teritorija dzīvošanai kļuva piemērota tikai pēc lielo ledāju nokušanas, kas notika salīdzinoši vēlu, tādēļ arī Latvijas aizvēstures posmi atšķiras no pasaules un Eiropas aizvēstures datējuma. Pirmie iedzīvotāji Latvijas teritorijā parādījās ap 9. gadu tūkstoši pr. Kr. - vēlīnā paleolītā. Galvenā nodarbošanās tolaik bija ziemeļbriežu medības, augu vākšana, zvejniecība.

Runājot par latviešu saknēm no lingvistiski etnogrāfiskā viedokļa, jāmin, ka tie pieder pie senajām **baltu** ciltīm. Vārds “balti”, kas tiek saistīts ar Baltijas jūru, ir lingvistu radīts un kopš 1845. gada tiek lietots, lai apzīmētu cilvēkus, kuri runā vai arī pagātnē ir runājuši baltu valodās – prūšus,

lietuviešus, kuršus, zemgaļus, latviešus, latgaļus un sēļus. Aizvēstures laikos baltu apdzīvotā teritorija bija reizes 6 lielāka nekā mūsdienā latviešu, lietuviešu apdzīvotā teritorija. Ar laiku malējos baltu apgabalus asimilēja kaimiņi, saglabājās vidusbalti, kas vairākus gadu tūkstošus dzīvoja uz vietas savā mežiem klātajā, ūdeņiem bagātajā teritorijā, kas arī ir noteicis valodas un mitoloģijas konservatīvismu.

Pirmie baltu zemju misionāri savos aprakstos uzsvēruši šeit dzīvojošām tautām raksturīgo “visas pasaules dievišķošanu” - “Viņi, nepazīdami (kristiešu) Dievu, dievišķoja visu pasauli: sauli, mēnesi, zvaigznes, pārkonu, putnus un četrkājainos dzīvniekus, pat krupjus. Viņiem bija arī svētbirzis, svētie lauki un ūdeņi” (1326, hronika)

Runājot par baltu mitoloģiju, Marija Gimbutiene, ievērojamā baltu vēstures un mitoloģijas pētniece, ir teikusi, ka tā satur sevī 2 atšķirīgas ideoloģijas:

1. **matricentrisko Senās Eiropas**
2. **patriarhālo indoeiropisko.**

Senās Eiropas slānis, balstoties uz aizvēsturisko laiku simbolikas pētījumiem, līdzīgi kā daudzu citu Eiropas tautu mitoloģijā atklāj matricentrisku, htonisku (saistītu ar zemi) un lunāru (saistītu ar sievišķajiem, mēness un dabas atjaunošanās cikliem) zemkopjiem raksturīgu ideoloģiju. Šajā matricentriskajā ideoloģijā valda visu radošas un visu zinošas dieves.

Marija Gimbutiene jautājumā par Senās Eiropas galvenajām dievībām ir akcentējusi Lielo Pirmmāti jeb Dievieti Māti, ar ko domāta Zeme kā dieviete un sievišķais, radošais aspekts kā tāds. Lielā Pirmmāte pastāv trīs veidos – kā jaunava - **Laima**, kā sieviete - **Ragana** un kā vecene – **Zemes māte**.

Laima. Vārda nozīme pēc izcelsmes – laist, dot, radīt, kā arī lemt. Laima – dzīvības dieviete, likteņa lēmēja – rūpējas par dzemdībām, meitu godu, precībām, lauku auglību. Laima ir pasaules kārtības iemiesotāja – dažkārt viņa pat gribēdama neko nevar mainīt liekamajā liktenī, viņai pat jāraud, grūtu mūžu noliekot. Laimas un Saules funkcijas mijiedarbojas, pārklājas. Tautas dziesmās Laima bieži minēta kopā ar Dievu cilvēka mūža lemšanā:

Dieviņ, tavu padomiņu
Laimiņ tavu tikumiņu!
Meita biju, sieva tiku,
No sieviņas māmuliņa.

Ai, Dieviņ, ai, Laimiņ,
Kam tu man tā darīji:
Citi bērni saulītē,
Es saulītes pakrēsli.

Laima kā bāreņu un nabagu aizgādne (kopā ar Dievu):

Kas bāreni godināja,
Kas bāreni slavināja?
Dieviņš godināja,
Laimīt slavu slavināja.

Dieviete - Sieviete saskaņā ar Gimbutieni ir **Ragana**, senatnē bijusi lunārā nāves un atdzimšanas dieviete. Viņas vārda nozīme saistīta ar – redzēt, paredzēt (nākotni), zināt. Zinot vairāk par dabas spēkiem, Ragana var likt tos lietā. Īpaši raksturīgas ir Raganas transormācijas spējas – par čūsku, krupi, kazu, ķēvi, žagatu. **Čūska** pavasarī smeļas enerģiju no saules, bet ziemā kā blukis tika vilkta pa ciemu un sadedzināta, lai pavasarī atkal atdzimtu. Čūska, zalktis tika pielūgta kā mājas pavarda dievība, laimes, veselības, labklājības, auglības devēja. Tās centās pieradināt, baroja ar pienu. Čūskas, zalkša zināšanas slēpjās viņa kronī. Kam izdodas to nolaupīt, kļūst vizziņš, redz aplēptas bagātības. Savukārt par kroņa zādzību cilvēku soda ar nāvi. **Krupis** – viens no

raksturīgiem Raganas iemiesojumiem simbolizē dzīvību, nāvi un atdzimšanu. Atlīdzinādams labu, krupis atnes gan pārtiku, gan naudu, bet ļaunu soda ar nāvi. Par pretīguma izrādīšanu krupis var notvert cilvēka siekalas, un cilvēks tad mirst. Viņš var uzkāpt guļošam cilvēkam uz krūtīm un izdzert elpu no mutes. Labi zināmas ir arī krupja dziedinošās spējas – pieliekot to pie sāpošas vietas, sāpes pāriet.

Cilvēka izskatā Ragana var būt gan neparasti skaista, gan arī balsa un bīstama.

Arī cilvēkus tā spēj pārvērst dzīvniekos, uzsūtīt tiem slimības un postu. Ragana it kā atgādina, ka dzīvības spēks ir jāatdod atpakaļ nāvei, lai uzturētu dabas cikliskumu. Ar graujošu darbību Ragana atgādina, ka ikvienā dzīvībā slēpjas nāves draudi, tam, kas dzimis, ir jāmirst. Viņa uzrauga, lai dzīvība nepārkāptu dabas likumus. Seno laiku Ragana ir paradoksāla personība, kurā pretstati sadzīvo.

Jaunākos laikos un līdz ar kristietības uzslāņošanos Ragana tikusi arvien vairāk demonizēta, atstājot tai tikai tumšo pusi un izstumjot Ēnā. Mūsu senču attīstības gaitā plaisa starp kolektīvo apziņu un bezapziņu paplašinājās. Cilvēku attieksme pret Ragana mainījās:

Skrien, ragana, šķērsu gaisu,
Mūs sētā neieskrien,
Mūsu sēta dzelziem kalta,
Adatām jumti jumti.

Pētījumi liecina, ka kopš 14. gs. raganas sadarbojas ar velnu:)). Šīs raganas māk lidot, parasti ar kruķiem vai slotām, sapulcējas īpašās vietās - kalnos, kapos, krustcelēs vai māju pagalmos uz sabatiem. Lielie sabati parasti sakrīta ar kristiešu svētkiem, mazie notika katru sestdienas nakti. Raganas pulcējās, lai dziedātu, dejotu, apmainītos ar dažādām burvestībām. Sabatu vietās atrodami dažādi aplī, šos aplīus sauc par maģiskajiem aplīem, kas ļauj koncentrēties veicamajam uzdevumam. Aplis bija piemērots, lai piesauktu Zemes Mātes spēkus un piesaistītu mēness enerģiju, kā arī vieta, kur ar dziesmu un deju palīdzību paplašināt apziņu, un kurā buramvārdi un lūgšanas ieguva īpaši lielu un maģisku spēku.

Raganu prāvas jeb inkvizīcijas tiesu aizsākumi meklējami jau 13. gs. sākumā un ilga līdz pat 18. gs. Raganu prāvas norisinājās visā Eiropā, [tai skaitā Latvijas teritorijā](#). Galvenās apsūdzības raganām bija par laika apstākļu ietekmēšanu. Viņas nelaikā radīja sniegu, lietu, krusu, negaisu, salu, sausumu, salnas. No šīm burvestībām baidījās lauku iedzīvotāji, jo tie cieta visvairāk. Raganas apsūdzēja arī par vīriešu impotences pieburšanu, slimību piesaukšanu un lopu neauglību. Uzskatīja, ka raganas ir cēlonis neizskaidrojamām slimībām. Mēdza uzskatīt, ka viņas ar savu skatienu spēj nogalināt cilvēku vai dzīvnieku. Ar laiku veidojās uzskats, ka raganas nes cilvēkiem **ļauņumu**. Tā kā parastie likumi pret raganām nedarbojās, tika izdomāti jauni likumi raganām. Raganu spīdzināšana prāvās kļuva par populārāko un visiedarbīgāko metodi. Liela nozīme bija denunciācijai, ko nevarēja atsaukt - tā tika uzskatīta par visskaidrāko pierādījumu "raganībai".

Laika gaitā radās arvien lielāka līdzība starp raganu un sievieti vispār. Teoloģija mācīja, ka sieviete jau kopš Ievas grēkā krišanas ir mazāk spējīga pretoties velnam. Prāvu sākumā, kad tika izšķirtas ķeceru un raganu tiesas, šajās tiesās nogalināja arī vīriešus, bet tas nebija ilglaicīgi. Vēlākos laikos 85% notiesāto bija sievietes. Tieši viduslaikos raganu vajāšanas procesos, aizgāja nebūtībā un nezināšanā daudzas seno laiku ārstniecības metodes, dziedniecības paņēmieni, receptes, jo sievietes baidoties no inkvizīciju tiesām, baidījās pārņemt zināšanas no savām priekštecēm. Šie resursi glabājas baltu kultūras Ēnā.

Dieviete - Vecene saskaņā ar Gimbutieni ir **Zemes māte** - zemes auglības dieviete, dzīvību dodoša un ražību veicinoša. Viņas pārziņā ir arī pazemes mirušo valstība, kur viņa aizgājējus sagaida un glabā:

Ar dieviņu, tēvs, māmiņa,
Labvakar Zemes māte,
Labvakar Zemes māte,
Glabā manu augumiņu!

Daudz latviešu folklorā pieminēta **Veļu māte**. Jādomā, ka veļu kults latviešu tautai bijis ļoti sens un arī dzīvīgs. Pretstatā citām mātēm viņa rāda savu iznīcinošo, nāvējošo un viltīgo dabu:

Veļu māte pievīluse
Manu vecu māmuliņu:
Ielikusi medus bļodu
Pašā dobes dibinā.

Veļu māte priecājas, sagaidot katru jaunpienācēju:

Veļu māte priecājās,
Kapa virsu dancodama
Redzēj manu augumiņu
Trim bērniem važojam.

Atšķirībā no lietuviešu folkloras latviešu folklorā minētas daudz vairāk dažādas mātes. Īpaši būtu izceļama **Māra (mīļā Māra, Mārša, Māršaviņa)**, kas līdzīgi kā Laima laika gaitā uzsūkusi sevī vairāku māšu funkcijas un veidolu. Senās tautas dziesmās Māra tiek dēvēta par “piena māti”, “govju gani”, viņa parādās arī melnas čūskas izskatā:

Melna odze ietecēja
Manu govju laidarā.
Tā nebija melna odze,
Tā bij govju Māršaviņa

Jaunākos laikos Māras tēls pieņēmis arī atsevišķus kristietiskās Marijas vaibstus, līdz ar to no visām sievietes dievībām Mārai ir visaptverošākās funkcijas. Izņemot – Māra NAV likteņa lēmēja. Māra ir auglības dieviete visplašākajā nozīmē – rūpējas par gaidībām, radībām, ir sievietes goda, zemkopības, lopkopības, darba tikuma, sērdieņu aizgādne.

Dieviņš jāja rudzu lauku
Ar pelēku mētelīti,
Pretim jāja mīļa Māra
Še būs laime plāvējam.

Senu laiku mātes (dieves)– saistītas ar noteiktiem dabas objektiem, stihijām: Vēja māte, Meža māte, Zemes māte, Uguns māte, Jūras māte, u.c.

Kopumā matricentriskās ideoloģijas pirmasākumos valdīja visu radošas un zinošas dieves, saistītas ar noslēpumainiem ūdens, zemes un akmens spēkiem. No turienes rodas dzīvība, un viņas ir dzīvības iemiesojums. Vienlaikus viņām piemīt arī graužošs spēks, kad līdzsvaro dzīvības enerģijas pārpalikumu. Interesanti, ka baltu dieves ir saglabājušas tādas rakstura īpašības, kādas piemitušas seno grieķu pirmsindoeiropiskajām dievēm Atēnai, Hērai, Artemīdai, Hekatei, u.c. līdz pat mūsdienām. Dieves ir tik dziļi ieaugušas baltu psihē, ka pilnībā tās nespēja izraut ne indoeiropiešu, ne kristīgā reliģija. Seno laiku Raganas demonizēšana saistīta ar kultūras līmeņa Ēnas projicēšanu.

Xxx xxx xxx xxx xxx xxx xxx xxx xxx xxx xxx xxx xxx xxx xxx xxx

Otrais baltu mitoloģijas slānis saskaņā ar M. Gimbutieni ir indoeiropiskas izcelsmes. Baltu mitoloģijas pētnieki uzskata, ka šis slānis bijis kopīgs ar grieķiem. Indoeiropiešu dievības pārsvarā ir vīriešu kārtas, saistītas ar kosmisko sfēru, debesīm, debesu spīdekļiem un parādībām. Vīrišķie dievi, zirgi, ieroči, divu polu simbolu (gaismas – tumsas, labā – ļaunā) sistēma, debesu gaismas un debesu ķermeņu simboli raksturīgi lopkopju kultūrai.

Saskaņā ar M. Gimbutieni ir trīs galvenie indoeiropiešu izcelsmes dievi: **Dievs, Pērkons un Velns**.

Vārda *dievs* etimoloģija saistīta ar debesīm, debesu gaismu, kas līdzīga daudzām Eiropas un Āzijas indoeiropiešu valodām. **Dievs (Dieviņš)** latviešu mitoloģijā - pasaules kārtības noteicējs-

nosaka gan zvaigžņu skaitu pie debesīm, gan labā uzvaru pār ļauno, gan cilvēka mūža ritumu. Dievs kopā ar Laimu ir likteņu lēmējs, morālo un materiālo vērtību devējs un iemiesotājs, cilvēku, tai skaitā grūtdieņu aizstāvis, padomdevējs.

Ne sunīša es nespēru,
Ne uguns pagalītes.
I sunītis dieva laists,
I uguns pagalīte.

Latviešu mitoloģijā atklājas, ka Dievs vairāk nodarbojies ar jau gatavas pasaules uzlabošanu, pilnveidošanu. Daudzas teikas un ticējumi vēsta, ka agrāk bijis labāk, bet cilvēku neprasmē novērtēt esošo, mantkārbība, skaudība ir par iemeslu Dieva dusmām. Teikas stāsta – agrāk labībai vārpas augušas visā salma garumā, bet cilvēkiem tas neesot patīcis – esot grūti pļaut, trūkstot salmu, ko lopiem dot un juntus junt, neesot bijis, kur graudus likt. Dievs apskaities un licis augt plikiem salmiem bez vārpām. Suņi un kaži sākuši lūgties neatstāt viņus bez maizes. Un no tā laika cilvēkiem ar to pašu suņa tiesu jāiztiek. Līdzīgi teikas stāsta, ka tagad govīm 12 pupu vietā esot tikai 4 – pa diviem suņu un kažu tiesai, tāpat arī ēdiens tagad vāroties iet mazumā, kamēr agrāk no mazas lāsītes pievārījies pilns katls. Visa pārmaiņās uz sliktu vainojams pats cilvēks, un Dievs rīkojas, lai atjaunotu kārtību. Te var saskatīt labā/ļauņā dalījuma aizsākumu, kā arī atziņas par pārkāpuma un soda savstarpējo saistību.

Sper, pārkon, sausu koku,
Liec zaļam salapot,
Sodi, Dievs, ļaunus ļaudis,
Dodi labiem padzīvot.

Grēka jēdziens latviešu folklorā parādās līdz ar kristietības uzslāpošanos.

Dieva kā pasaules radītāja tēlojums folklorā ir salīdzinoši jaunāka parādība, kur vērojama arī kristietības ietekme, piemēram, teikās par pasaules radīšanu, kur Dievs rada pasauli no Velna sanestajām dūņām.

Folklorā Dievs parādās galvenokārt kā antropomorfizēta būtne – jā ar zirgu, sēj zeltu, sudrabu, brūvē alu. Viņš ir tepat starp cilvēkiem, ar viņu var no sirds izrunāties, pat izdusmoties:

Es aizsviedu Dieviņam
Ar cepuri nama durvis.
Kam dieviņš man atņēma
Cepurītes valkātāju.

Tomēr Dievs ir pāri visiem un ļaužu gaitās tieši neiejaucas.

Lēni, lēni, Dieviņš brauca
No kalniņa lejiņā;
Netraucēja rudzu ziedu,
Ne arāja gājumiņa.

Debesīs Dievs sadarbojas ar Sauli, bieži pieminētas precības, kur piedalās Dieva dēli un Saules meitas, kas nav vienu vecāku bērni, bet uz zemes – ar Laimu. Veļu mātes valstībā Dievs neiejaucas.

Dievu aicina daudzina, pieminēt, bet ne zēmoties. Dieva loma ir nozīmīga, taču tam nav pakļautas pārējās dievības latviešu panteonā. Kopumā var teikt, ka latviešu mitoloģijā Dieva tēls veidojies gadu tūkstošiem ilgā laika posmā, kura sākumā tas rodams kā debesu personifikācija, taču vēlāk – ciešā kontaktā ar zemes dzīvi.

Līdzās Dieva tēlam būtu minamas arī tā saucamās dvīņu dievības – Dieva dēli, Jumis, Ūsiņš. **Ūsiņš** – zirgu aizgādānis. Ar viņu saistīti pieguļas rituāli, ziedošana. **Jumis** – druvu auglības dievs – atsevišķi rudzu, miežu, linu Jumis. Personificēts vīriešu kārtas dievs, kuram ir sieva, bērni.

Otra indoeiropiešu izcelsmes dievība baltu panteonā ir **Pērkons**. Vārda izcelsme saistīta gan ar ozolu vai kalnu, kas ietiecas debesīs, gan ar lietus mākonī. Pērkons ir aktīva, ar debesīm saistīta dievība, pērkonārdū dievs, zemes auglības veicinātājs, taisnīguma dievs. Folklorā redzams, ka

Dieva un Pērkona funkcijas nereti pārklājas un pat saplūst. Pirmais pērkona negaiss pavasarī pamodina zemi – tikai pēc tā ļaunie spēki atstāj zemi un ūdeņus. Pērkons necieš meļus, zagļus, lielbniekus, patmīļus. Viņa lielākais ienaidnieks ir Velns.

Trešā svarīgā indoeiropiešu izcelsmes dievība baltu panteonā ir **Velns**. Etimoloģiski *velns* saistīts ar veļu valstību, pazemi. Svarīgi atzīmēt, ka seno baltu Velns nelīdzinās elles valdniekam Sātanam kristīgajā mitoloģijā, tam trūkst Sātana visvarenības un viņa ļaunums nav visaptverošs. Baltu Velns ir gan ļauns, bet arī naivs un lētticīgs, kuru var diezgan viegli apmuļķot, pasmieties – tikai jābūt drosmīgam un apķērīgam. Daudzie vietvārdi Latvijas teritorijā (Velna ezers, Velna acs, Velna tilts) rāda, Velns dzīvo purvos, ezeros un akmeņainās vietās. Teikas stāsta, ka Velnam ir viena acs – otru viņš noziedojis, lai, padzēries brīnuma ūdeni no avotiņa, kļūtu visu zinošs un paredzošs. Teikas stāsta, ka cilvēks var kļūt par visu redzošu vienaci, ja uzzina, kur velns mazgā savu vienīgo aci, bet, ja tas top zināms velnam, tas tūdaļ šo aci izdur. Velns var mainīt savu izskatu, pārvērsties par dzīvniekiem, sevišķi vilku vai suni. Folklorā Velns sarežģī cilvēkiem dzīvi, izliek slazdus, kārdina, vilina pie sevis – uz veļu valstību. Daudzu lietu izcelsme saistīta ar velnu. Pasaules, dzīvnieku, cilvēku radīšanā viņš darbojies kā daļējs Dieva pretstats vai līdzdalībnieks – Velns radījis kalnus, ragulopus, kokus, piemēram, apsi, purva bērzu. Teikas stāsta, ka uguns senāk piederējusi Velnam, bet Dievs to viņam izmānījis priekš cilvēkiem. Vēlākos laikos un līdz ar kristietības ietekmi Velns transformējas uz pilnīgu Dieva pretstatu, absolūta ļaunuma iemiesojumu.

Sastapšanās ar Ēnu

Katra kultūra ļaunumu mēģinājusi izziņāt, paredzēt, vērtēt un no tā izvairīties. Viens no veidiem, ir ļaunuma nastas uzlikšana citiem. Cilvēkiem izveidojusies tieksme ļaunumu pārnest uz citiem objektiem, lai paliktu brīvi, bez kauna un vainas savā kopienā. Seno laiku Raganas un Velna demonizēšana saistīta ar kultūras līmeņa Ēnas projicēšanu.

Mītos un pasakās, raganas pārvērs cilvēku nedzīvos priekšmetos (visbiežāk akmenī), sastindzinot dzīves laiku, it kā apstādinot attīstību. Taču, ja cilvēks ir nonācis raganas telpā, ar viņu notiek izmaiņas, un viņš no tās neatgriežas tāds, kāds bijis iepriekš. Mīti un pasakas tādā veidā atklāj to citādo psiholoģisko stāvokli, kurā cilvēks pats nezina, kas viņš īstenībā ir. Bet svešais un noslēpumainais pievelk un saista cilvēku, bailes no raganas ir saistītas ar nezināmo, iespējami slikto, bet baiļu pārvarēšana – ar nezināmo – iespējami labo.

Jebkura tauta savā attīstības procesā veido tādu vai citādu vairāk vai mazāk apzinātu nacionālo identitāti. Tas, kas tai neatbilst, paliek Ēnā.

Sastapšanās ar Ēnu ļauj cilvēkiem apzināties savu līdzšinējo ierobežotību, to, ka amorālais pastāv ne tikai ārpus viņiem, bet arī viņos pašos, un atbrīvo līdz šim Ēnā ieslodzīto enerģiju. Sastapšanās ar Ēnu ir nozīmīgs un neizbēgams solis ne tikai katra cilvēka individuācijas procesā, bet arī nāciju, tautu attīstībā.